

Hyvinvointivaltiollisesta kulttuuriteolliseen näkökulmaan – ilman ristiriitoja?

Johdanto

Kun olen tutkimuksissani tarkastellut, kuinka monin tavoin kulttuurin ja taiteen tehtävistä ja hyödyistä sekä rahoituksesta puhutaan ja kirjoitetaan, olen kohdannut hyvinvointivaltiollista kulttuuripolitiikkaa ravistelevia konkreettisia kysymyksiä: Tulisiko kulttuuri ja taide etäännyttää julkisen sektorin suojeluksesta ja jättää yhä enemmän markkinaperiaatteiden varaan? Pitääkö kulttuurin ja taiteen olla taloudellisesti kannattavaa? Tuleeko kulttuuri ja taide – autonomiankin kustannuksella – kytkeä osaksi paikallista ja alueellista kehittämistyötä? Tässä artikkelissa pääkysymykseksi rakentuu, ovatko kulttuuripoliittiset diskurssit väijäämättä lähentyneet kulttuuriteollista näkökulmaa, jonka kantavana ideaalina on kulttuuriyrittäjäisyys.

Hyöty-käsite kulttuurin ja taiteen yhteydessä saattaa kuulostaa jopa banaalilta; humanistisen taidekäsitteen mukaan taiteella ei välttämättä tarvitse olla mitään nimenomaisia hyötyfunktioita, sillä taide on arvokasta jo itsessään. Tosiasia kuitenkin on, että 1990-luvulla taide- ja kulttuurilaitosten, kulttuuritapahtumien ja taiteilijoiden asemasta ja toiminnasta on keskusteltu yhä yleisemmin konkreettisen hyödyn näkökulmasta. Tällainen diskursiivinen käänne ainakin Suomessa on kytkettävissä markkinatalousideologian voittokulkuun ja globalisaatioon, kulttuurin ja talouden EU-integraatioon, 90-luvun ensimmäisen puoliskon taloudelliseen lamaan ja julkisen vallan rahoituskriisiin sekä hyvää vauhtia todelliseksi myytiksi muodostuvan tulosvastuu- ja yrittäjyysajattelun läpimurtoon kansainvälisenä, kansallisena, alueellisena ja paikallisena pelastusoppina.

Toisin sanoen, hyvinvointivaltion 60- ja 70-luvuilla synnytyssä "institutionaalisessa kulttuuripolitiikassa" oikeutettiin taiteen ja kulttuurin olemassaolo humanistisilla, "universaaleilla" arvoilla ja sosiaalipoliittisilla tehtävillä. Kulttuuripalvelujen saavutettavuuden kannalta puhuttiin yleisesti alueellisesta ja sosiaalisesta tasa-arvosta. (Esim. Kangas 1988; Ahponen 1991.)

Kulttuuripoliittista julkisuutta hallinneen "institutionaalisen kulttuuripolitiikan" rinnalle on tarjoutunut sittemmin markkinatalouden kulttuuripoliittinen diskurssi, jossa korostuu ajatus, että kulttuuripalvelut ovat taloudellisesti ja imagollisesti kannattavia ja että niitä kannattaa juuri siksi tukea sekä julkisin varoin että yhä aktiivisemmin sponsorivaroin.

Korkeasuhdanteen jälkimainingeista – 1980- ja 1990-lukujen vaihteesta – lähtien läänien, maakuntien ja kuntien hallintosektorit alkoivat yhä enemmän kiinnostua siitä, minkälainen paikallinen ja alueellinen imago on ja minkälaisen sen tulisi olla, jotta mielikuvat tukisivat ja stimuloisivat mahdollisimman tehokkaasti taloudellista kilpailukykyä. Kansainvälisiä esikuvia (esim. Glasgow-boomia) seuraten tehtiin selvityksiä, suunnitelmia ja strategioita, joiden tarkoituksena oli edistää kulttuurin ja taiteen käytettävyyttä taloudellisessa ja imagollisessa kehittämisessä alueellisesti ja paikallisesti.

Myös tutkimus osallistui valtakurssien rakentamiseen. Suomessa tehtiin 1990-luvulla joukko empiirisiä projektiselvityksiä (omat projektitutkimukseni mukaan lukien), joissa pääpaino oli kulttuurin ja taiteen taloudellisten, matkailullisten, työllistävien tai imagollisten hyötyjen kartoittamisessa ja tulkinnassa. Nämä usein hyvin vaimeasti – jos ollenkaan – refleksiiviset ja kriittiset selvitykset tuottivat omalta osaltaan sitä hegemonista puheavaruutta ja sosiaalista todellisuutta, josta käsin nyt puhumme kulttuurin ja taiteen yhteiskunnallisesta ja sosiaalisesta merkityksestä, kulttuuritoiminnan resursoinnista sekä ylipäätään kulttuuripolitiikasta. Tutkimusaihetta suosivan "yhteiskunnallisen kysynnän" ohella tutkimusongelmat, käsitteet, luokitukset ja kysymykset olivat valtakunnallisten tai alueellisten valtainsanssien ja rahoittajien hyväksymiä, mistä Bourdieu (1992, 236-237) on kirjoittanut pohtiessaan vallan ja tutkimuksen kytköksiä.

Kulttuuripoliittisten valtakurssien (esim. Kupoli, projektitutkimukset, seminaarit, lehtikirjoitukset, kaupunkien imagostrategiat) ja rakenteellisten käytäntöjen (lähinnä valtionosuusuudistus) muutokset heijastuivat tietyllä tavalla myös provinsiaalisiin sosiaalisiin kenttiin. Myös kunnallisten kulttuuriresurssien leikkaukset ja saneerausuhdat aiheuttivat sosiaalisten kenttien sisäistä liikehdintää. Voidaan puhua jopa kulttuuripoliittisesta riitelystä, josta aika ajoin on esiintynyt merkkejä myös sanomalehtien palstoilla tyyliin: "Kulttuuri kannattaa!" Tai: "Miksi yhteiskunnalla on kohta tarjota pelkkää huvia ja oopperataloja – kotiäiti valitsee mieluummin leivän".

Kulttuuriteollinen näkökulma ideaalimallina

Kulttuuriekonomisti Abdul Khakee katsoo kulttuuripolitiikan viimeaikaisten murrosten ja muospaineiden liittyvän 1) siirtymiseen huoltajavaltiosta (provider state) yhteistoimintavaltioon (collaborative state), 2) alueellisen koherenssin ja koordinaation korvautumiseen alueellisella sirpaloitumisella ja kilpailulla sekä 3) informaatioteknologiseen vallankumoukseen. Kollaboratiiviselle valtiolle on leimallista yhteistoiminta valtion, yksityisyriyten, vapaaehtoisryhmien ja muiden yksityisten toimijoiden välillä kollektiivisten palvelujen rahoittamisessa ja hallinnoinnissa. Alueelliseen kilpailuun puolestaan liittyy tilamarkkinointi, jossa

tärkeä elementti on panostus kulttuurin tuotannonaloihin. Informaatioteknologista vallankumousta ilmentää se, että kulttuurista on tullut avaintekijä tiedonkäsittelyyn liittyvässä toiminnassa – sekä hyödyketuotannossa että lisääntyvässä palvelutoiminnoissa. (Khakee 1999, 93-94.) Kulttuurin digitalisoimisen myötä kulttuuria voidaan tuottaa, markkinoida, tuottaa ja myydä aivan uudella tavalla.

Myös kulttuurin talouden tutkija Liisa Uusitalo on havainnut kulttuurin "hyödykkeistymisen" tai "markkinaistumisen" erääksi keskeiseksi kehityssuunnaksi, jonka hän liittyy jälkimodernin, välitöntä kulutuskokemusta korostavan yhteiskunnan ominaisuuksiin: "Kulttuurin kentillä korostetaan nykyään samoja menestymisen kriteerejä ja siellä pätevät usein samat kilpailun ja 'tulostavasti' lait kuin taloudessa yleensäkin." (Uusitalo 1993, 19.) Esimerkiksi rahoituspohjan laajentaminen edellyttää analyysiä erilaisista asiakasryhmistä ja näiden mieltymyksistä, mikä merkitsee kulttuuriorganisaatioiden toiminnan rationalisoitumista ja yritysmäisyyden lisääntymistä (Uusitalo 1999, 132). Kulttuuripolitiikan tutkija Anita Kangas (1999, 170) puolestaan puhuu kulttuurin "tavaroidumuksesta", joka sisältää mm. talouden kehittämisen kulttuurin avulla ja taiteen uusien ilmaisutekniikoiden omaksumisen taiteen ja teknologian sulautumisena.

Puhetavan markkinaorientoituneisuus on tunnistettavissa myös suomalaista kulttuuripolitiikkaa hahmottavan Kupoli-toimikunnan mietinnössä. Siinä todetaan, että "taide- ja kulttuurisektorilla on suuret kansantaloudelliset vaikutukset. Panostuksilla kulttuuriin on moninaisvaikutuksia: ne vetävät puoleensa uusia investointeja ja stimuloivat paikallista elinkeinoelämää. Kulttuuri vetää myös puoleensa koulutettua väestöä. Taiteita ja kulttuuriteollisuutta voidaan hyödyntää taloudellisen elvytyksen ja uudistumisen tukena investoimalla nimenomaan kulttuuriin. Kulttuurin julkinen tuki ei tule yhteiskunnalle niin kalliiksi kuin usein väitetään. Yhteiskunta ja veronmaksajat hyötyvät ja saavat vastineensa kustannuksista." (Kupoli 1992, 18.) Suomessa onkin tehty 1990-luvulla joitakin tutkimuksia, joissa on selvitetty ja problematisoitu kulttuurin taloudellisia vaikutuksia (esim. Cantell 1993; Ilmonen et al. 1995; Kaipainen 1999).

Kupoli-mietinnössä lähdetään siitä, että taide- ja kulttuurilaitosten resurssit on turvattava edelleenkin yhteiskunnan julkisella tuella, mutta viesteistä löytyy myös selkeitä liiketaloudellisen ajattelutavan painotuksia: "Instituutioita tulee rohkaista arvioimaan toiminta-ajatustaan ja perustehtäviään uudelleen, etsimään uusia toimintamuotoja ja rahoitustapoja, hankkimaan palautetta toiminnastaan ja tekemään itsearviointia. Laitosten toiminnallinen riippumattomuus turvataan yhteistyötä kehittämällä, lisäämällä ulkopuolista rahoitusta ja parantamalla kustannus- ja tavoitetietoisuutta. (...) Perinteisillä kulttuuri- ja taideinstituutioilla on opittavaa myös kaupalliselta sektorilta ja markkinoinnista." (Kupoli 1992, 15.) Saman suuntaisia ajatuksia ja suosituksia voi löytää myös eurooppalaisen asiantuntijaryhmän raportista, jossa se arvioi Suomen kulttuuripolitiikkaa. Siinä suositellaan "monipuolistamaan rahoituslähteitä ja lisäämään laitosten omassa hallinnassa olevia voimavaroja" (Suomen kulttuuripolitiikka 1996, 150). Myös vapaa taiteilija mielletään aiempaa selkeämmin itsenäiseksi yrittäjäksi (Kupoli 1992, 17).

Kupolin ja eurooppalaisen asiantuntijaryhmän teksteistä on löydettävissä Khakeen sanoma, jonka mukaan uudessa kollaboratiivisessa valtiossa on syytä kehittää sellainen työskentelymuoto ja diskurssi, joka kokoaa yhteen kaikki sidosryhmät, mukaan lukien liike-elämän sponsorit (Khakee 1999, 96). Nähdäkseni tällainen yhteinen kieli – markkinatalouden diskurssi – on jo hyvin pitkälle luotu, vaikka se kohtaakin vastarintaa varsinkin taiteen autonomiaa korostavien taiteilijoiden taholta (Ilmonen 1994; 1997; 1998a, 123-204; 1998b; 2001).

Johtopäätös on, että voimistuneet markkinadiskurssit ovat osoitus hyvinvointivaltion kulttuuripolitiikan jälkeisestä uudesta pitkästä linjasta, joka on vasta hahmottumassa (Heiskanen 1994, 6-9; Kangas 1999, 167). Alasuutarin (1996, 256) mukaan yhteiskunnallisten puheavaruuksien muutokset ovat tapahtuneet varsin yhdenmukaisesti ja samanaikaisesti kaikilla elämänalueilla ja politiikan lohkoilla – kohti kilpailutaloutta. Tässä muodonmuutoksessa myös hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan vastuukonseptio alkaa oheta; nyt kansalaiset, taiteilijat, kulttuuri-instituutiot ja managerit nähdään yhä enemmän oman onnensa (ja onnettomuutensa) seppinä.

Kulttuuripolitiikan uutta linjaa voidaan valottaa ennestään tutulla kulttuuriteollisuuden käsitteellä, jonka piiriin on perinteisesti katsottu kuuluneen elokuvateollisuus ja videot, äänilevyteollisuus, kirjojen ja sanomalehtien kustantaminen sekä televisio- ja radiotoiminta. Varsinkin populaarikulttuurin saralla on tehty aina bisnestä, mutta nyttemmin avartuneeseen kulttuuriteollisuuden käsitteeseen katsotaan sisältyvän kaikenlainen kulttuuritoiminta, myös esimerkiksi teatteri, konserttitoiminta, kuvataide ja musiikkijuhlat. Näin ollen kulttuuriteollisuuden käsite ei ole enää luokitteleva eikä poissulkeva, vaan se on arvottava, eräänlainen perusasenne; se on näkökulma kulttuuriyrittäjyyteen. (Niskanen et al. 1998, 3; Pulkkinen 1999, 2.) Kangas (1999, 174) tiivistää, että "kulttuuriteollisuus on merkityssisältöihin perustuvaa tuotantoa, jota vaihdetaan markkinoilla". Kulttuuriteollinen näkökulma merkitsee ennen kaikkea kulttuurin ja liike-elämän yhteistyötä ja liike-elämän tuotteistamis- ja markkinointimallien soveltamista kulttuuria hyödyttävällä tavalla – tarkoituksena löytää kulttuuria asiakkaille ja rahoittajia ja asiakkaita kulttuurille. Kulttuuriteollisen näkökulman kautta pyritään lähentämään taide- ja kulttuurisektoria yritysmaailmaan ja löytämään keinoja taloudellisesti kannattavalle luovalle työlle. (Kotro 1999, 220-221.)

Aineistot ja metodi

Markkinadiskurssin suosion kasvusta huolimatta väitän, ettei mikään virallinen tai julkinen kulttuuripolitiikan legitimointidiskurssi voi muodostua yhdeksi ainoaksi totuudeksi, jolla ei olisi haasteenaan tai riesanaan kilpailevia näkökulmia. Sosiaaliset kentät, niiden ortodoksiat ja heterodoksiat sisältöineen ja strategioineen ovat jatkuvien diskursiivisten muutosprosessien ja konfliktien alaisia, jolloin mikään ideologia ei pääse hyytymään doxaksi, ts. itsestään selvien eikä julkilausumattomien uskomusten ja tapojen toiminta- ja puhetilaksi.

Tutkimuksessani "Kulttuuri alueen käyttövarana" olen käsitellyt sitä, minkälaisilla keskenään ristiriitaisilla diskursseilla kulttuuripolitiikan kysymyksistä, so. kulttuuripalvelujen hyödyistä ja toimintaedellytyksistä, käydään kamppailua provinsiaalisilla sosiaalisilla kentillä (ks. Ilmonen 1998 a & b). Tutkimus pohjautui

empiiristen aineistojen sarjaan, joka oli kolminapainen. Ensimmäisen aineiston muodostivat keskipohjalaiset asukkaat, joiden kulttuuripalvelujen käyttöä ja kulttuuripoliittisia näkemyksiä kartoitin kyselylomaketutkimuksen avulla loppuvuonna 1991. Toinen tutkimusaineisto rakentui kokkolalaisten taiteilijoiden teemahaastatteluista vuosilta 1991-93. Kolmas tutkimusprojekti sisälsi sekä keskipohjalaisten musiikkijuhlien yleisökyselyt (Toholammin Harmonikkaviikko, Lohtajan kirkkomusiikkijuhlat ja Kaustisen kansanmusiikkijuhlat) että kaustislaisten manageriaalisten avainhenkilöiden teemahaastattelut kesältä 1994. ¹ Lähtökohtani oli, että kulttuuripoliittisia näkemyksiä esiintyisi muuallakin kuin eduskunnassa, ministeriöissä tai taidetoimikunnissa; tällä kertaa maakunnalliset kulttuurin tekijät, kulttuurin edellytysten takaajat ja kulttuurin potentiaaliset ja todelliset vastaanottajat saatettiin valokeilaan. Tässä artikkelissa keskityn kaustislaisten avainhenkilöiden ja kokkolalaisten taiteilijoiden diskursseihin.

Taiteilija-aineiston katson kuvastavan provinssikaupungin paikallista taidekenttää. Kaustisen kansanmusiikkijuhlien merkityksestä puhuneiden manageriaalisten (johtoasemissa olevien) avainhenkilöiden tulkitsen edustavan maaseutukunnan paikallista vallan kenttää. Keskeistä tutkimusaiheen kannalta on, että näillä kohderyhmillä on riittävästi legitiimiä ja pätevää kulttuurista (tietoja, taitoja, oikeita käsitteitä, "hyvää makua", ts. oman kenttänsä tuntemusta) ja sosiaalista pääomaa (suhteita, statusta) puhua paikallisesta kulttuurista ja sen merkityksestä. Heillä on myös intressiä paneutua, antautua ja panostaa kyseiseen peliin (ks. Bourdieu & Wacquant 1992, 98). Kummaltakin sosiaaliselta kentältä on löydettävissä ja konstruoitavissa diskurssiivisesti hallitsevia mutta myös marginaalisia, jopa kerettiläisiä äänenpainoja.

Litteroitua puheaineistoa olen tulkinnut aluksi hermeneuttisen tutkimusotteen pohjalta pitäen koko ajan mielessä puhujien sosiaalisen aseman ja sosiaalisen kentän. Tässä mielessä en toteuta puhdasoppista gadamerilaisuutta (Gadamer 1972), jonka mukaan merkityksiä olisi löydettävä ja konstruoitava itse kielestä eikä kielen takaa oletetusta objektiivisesta rakenteesta. Oma sovellukseni on, että puheet muodostavat toki tulkinnan ensisijaisen materiaalin mutta puhujien sosiaalinen asema ja tehtävä on otettava tulkinnassa huomioon. Tältä osin koen

olevani lähellä ns. kriittistä hermeneutiikkaa (ks. Koski 1995, 36).

Valitsemani teoreettiset käsitteet ja ajattelumallit (Bourdieu 1977; 1984; 1985; 1992; 1998) ovat ohjanneet teksteistä tekemiäni tulkintoja. Täten tekstien ymmärtämisessä sulautuvat yhteen sekä tulkitsijan (minun) että tulkittavan (haastateltavan) horisontit (saks. Horizontverschmelzung). Tutkijan on kuitenkin tulkintatyössä oltava vastuullinen ja tehtävä oikeutta tulkittavalle kohteelle niin pitkälle kuin mahdollista. Silti on muistettava, että tekstien tulkinta on aina spekulatiivista ja produktiivista, uusia merkityksiä tuottavaa toimintaa. Vaatimus lopullisen objektiivisen totuuden löytämisestä on tietyllä tavalla turha, sillä dialogi tekstien kanssa avaa jatkuvasti mahdollisuuden uusille ymmärtämisen tavoille. Tässä mielessä gadamerilainen hermeneutiikka voidaan ymmärtää konstruktivismiksi. (Ks. Gadamer 1972, 374-375, 448; Kusch 1985; 1986; 1988; Immonen 1986; Koski 1995.)

Gadamerilaisesta hermeneutiikasta poikkeen siltäkin osin, että olen pyrkinyt jäsentämään tulkitsemistani puhetesteistä yleisempiä merkityskokonaisuuksia, diskursseja, joilla olen katsonut olevan hallitseva tai marginaalinen asema kyseisellä sosiaalisella kentällä. Tässä tehtävässä olen noudattanut Jokisen ja Juhilan ohjetta, jonka mukaan teksteissä tulee kiinnittää huomio yhtäläisyyksiin, ts. samojen merkityssysteemien osiin: "Merkityssysteemit esiintyvät aineistossa paloina, joiden sisällöllinen (merkitys)yhtäläisyys voidaan tunnistaa vasta aineiston kontekstisidonnaisessa tulkintaprosessissa. Analyysissä edetään osista kokonaisuuksiin, merkityksistä merkityssysteemeihin eli diskursseihin." (Jokinen & Juhila 1996, 57.) Systemaattiseksi tulkittavan diskurssin tulee olla sisäisesti koherentti ja sen tulee poiketa muista puhetavoista (Fairclough 1997, 53).

Methodinen prosessi on edennyt siten, että alunperin hermeneuttisesti tulkitsemistani puhujien subjektiivisista intentioista olen päätenyt konstruoimaan kollektiivisia merkitysrakenteita, diskursseja. Tällä perusteella kutsun metodiani diskurssianalyysiksi, jota ei pidä kuitenkaan sekoittaa retoriikan tutkimukseen (esim. Greimas 1980; Perelman 1982). Keskeistä on, että diskurssianalyysin tehtävänä on kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimus, jossa

analysoidaan sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen et al. 1993, 9-10; Suoninen 1997, 14). Diskurssianalyysiä ei tule ajatella selvärajaisena metodina, vaan väljänä teoreettisena viitekehyksenä, joka sallii metodin käsityömäisen rakentelun tutkimusongelman ja -kohteen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla (Suoninen 1997, 15).

Diskurssien vastakkainasettelu

Suomalaisen tutkijan Jaana Luttisen (*Fragmentoituva kulttuuripolitiikka 1997*) tavoin olen ollut kiinnostunut provinsiaalisten kulttuuripoliittisten diskurssien erilaisuudesta ja niiden välisistä ristiriita-asetelmista. On perusteltua uskoa, että paikalliset kulttuuripoliittiset arvostukset ja puhutavat muodostavat kirjavan mosaiikin, joka ei sulaudu mihinkään yhteen dominoivaan, viralliseen ja autoritaariseen diskurssiin (mt., 132). Kyseenalaistan kuitenkin sen Luttisen näkemyksen, että paikallinen kulttuuripoliittinen valta olisi liennut ja hajonnut useiksi horisontaalisen tasavertaisiksi verkostoiksi. Katson, että kullakin sosiaalisella kentällä pyritään julkisesti tuettua kulttuuria legitimoimaan tiettyyn – esimerkiksi hyvinvointivaltion tai markkinatalouden – ideologiaan perustuvan diskurssin avulla ja kullakin kentällä on omat alakynteen joutuneet marginaaliryhmänsä ja jopa kerettiläisensä, jotka omilla intresseillään ja tavoitteillaan pyrkivät murtamaan valtaapitävien linnakkeita ja parantamaan omia asemiaan. Kysymys ei ole niinkään horisontaalisuudesta vaan vertikaalisuudesta, jonka "rakenteen" suunnassa käydään jatkuvia symbolisia kamppailuja.

Katson kokkolalaisen taidekentän muodostavan suhteellisen suljetun ja suojellun areenan, jossa hallitseva kulttuuripoliittinen puhunta saa voimansa *humanistisesta taidekäsityksestä ja hyvinvointivaltion ihanteista ja käytännöistä*, joita ovat taiteen ja kulttuurin autonomia ja yhteiskunnallinen tuki ilman konkreettisia hyötyvelvoitteita. Hallitsevassa diskurssissa pyritään puolustamaan jo saavutettuja institutionaalisia ja taloudellisia asemia vetoamalla taiteen ja kulttuurin valistuksellisiin, so. sosiaalisiin ja henkisiin hyötyihin. Diskurssin hegemonisuus nojaa institutionaalisuuden lisäksi professionaalisuuteen ja korkeakulttuurisuuteen ("hyvään makuun"). Tähän tulkintahorisonttiin kuuluu avoimesti ja jyrkästi

vastustaa – mm. "Taidekaupunki Kokkola" -imagoprojektin perusmotiiveiksi oletettua – markkinatalouden profaania ja banaalia retoriikkaa, Luttisen (1997, 108-109, 127) nimeämää *kulttuuristrategin* tulkintakehystä, jonka mukaan kulttuuripalvelujen itsestään selvänä tehtävänä on edistää – julkisen tuen vastineena – kaupungin taloudellista ja imagollista kilpailukykyä. Paikallisesta poliittis-hallinnollisesta näkökulmasta katsoen tällaista asennetta voitaisiin kutsua "muutosvastarinnaksi", joka itsessään on tietysti hyvin ideologinen käsite. Paikallisen taidekentän hallitsevat diskurssit ovat kuvattavissa Luttisen (mt., 89-90, 102, 127) nimeämällä tulkintakehyksillä, joita ovat ennen kaikkea *taiteenylistäjät* ja joiltakin osin *kulttuuripalvelujen puolustajat*. Jälkimmäinen tulkintakehys on kuitenkin tässä yhteydessä ristiriitaisempi; jos jostakin on saneerattava, sen on tapahduttava vakiintuneen kulttuurihallinnon kustannuksella, ei itse taiteen tekemistä turvaavien toimintaedellytysten kustannuksella. Taloudellisen laman, julkisten menojen leikkausten ja saneerausuhkien varjossa taiteilijoiden "itsesäilytyserationaliteetti" ei siis ulotu kulttuurihallinnon pelastamiseen. Muutoinkin kriittisyys kaupungin poliittis-hallinnollista orgaania kohtaan on voimakasta.

Paikallisen taidekentän marginaaleista, lähinnä harrastajakulttuurin mutta joiltakin osin myös vapaan taiteen asemista käsin pyritään horjuttamaan kaupungin institutionaalisen taidarakenteen status quota. Marginaalisia diskursseja leimaavat vaatimukset kunnallisen kulttuurirahoituksen uudelleenjaosta ja -organisoinnista. Taidetta ja kulttuuria koskevissa hyötyargumenteissa korostetaan laajapohjaista osallistumista ja harrastamista, projektiluonteisuutta ja löyhiä organisaatioita; tällöin useammat kuntalaiset voisivat hyötyä kulttuuritarjonnasta. Kun kulttuurin käsite ymmärretään laajana – ei pelkästään taidepainotteisena (vrt. Onsér-Franzén 1994, 122), muistuttaa tulkintahorisontti *kulttuuridemokratian* kannattajia (vrt. Luttinen 1997, 117-118, 127-128). Lisäksi marginaalisuuteen kuuluu vaatia laitostaiteen tiukempaa poliittis-hallinnollista kontrollia. Myöskään *markkinaorientoituneisuutta ei koeta niin suurena tabuna kuin taidekentän hallitsevissa diskursseissa*; mm. taidekaupunkiprojekti imagomotiiveineen hyväksytään. Yhteistä hallitseville ja marginaalisille diskursseille on, että taidetta ja kulttuuria tulee edelleenkin tukea – sponsoreilla täydennettynä – julkisin varoin. Pelin perustaa ei siis haluta järkyttää (Bourdieu 1985, 107).

Kaustisen kansanmusiikkijuhlien viitekehyksessä manageriaaliset avainhenkilöt tuottavat varsin positiivisia kertomuksia juhlien aineellisista ja henkisistä hyödyistä. He ovat osa paikallista sivistyneistöä, jolla on symbolista pääomaa ja oikeus määrittellä, mikä on oikeaa kulttuuria ja miten sen hyödyistä ja toimintaedellytyksistä on soveliasta puhua (vrt. Onsér-Franzén 1992, 244-245; 1996). Avainhenkilöiden retorisisissa strategioissa luodaan objektiivisuuden julkisivua, joka voidaan tulkita myös mainontaretoriikaksi. Tällöin puheissa pyritään välttämään ristiriitojen ja säröjen esille tuomista, jotta juhlien ulkoinen imago ei tärveltyisi. Silti lehtikirjoitusten ja avainhenkilöiden teksteistä on luettavissa vihjeitä myös symbolisesta kamppailusta. Kaustisella musiikkijuhlia koskevalla vallan kentällä dominoi *markkinatalouden diskurssi*, jolla musiikkijuhlien olemassaolon oikeutusta pyritään ajan vaatimusten mukaisesti perustelemaan. Juhlat esitetään kunnan taloutta edistävänä ja kuntaa (made in Kaustinen) tuotteistavana tekijänä. Sponsoreita houkuttelevan modernin imagon luonti on keskeinen tehtävä. Kentän ortodoksiassa *kulttuuristrategin* tulkintakehys muodostaa perustavan perspektiivin (vrt. Luttinen 1997, 108-109, 127).

Kansanmusiikkijuhlia koskeva kulttuurinen vastarinta, jota voi jonkin verran löytää ja konstruoida avainhenkilöiden puheista ja lehtikirjoituksista, on paikkakunnalla hajanaista; marginaalisuus tai kerettiläisyys ei näytä muodostavan mitään yhtenäistä osakulttuuria. Manageriaalisissa puheissa tuotetaan kuitenkin selvä konfrontaatio *festivaalihengen ylläpitäjiin* ja *festivaalien vastustajiin*. Marginaalista kantautuva kritiikki koskee mm. kansanmusiikkisysteemejä suosinutta kunnallista kulttuuripolitiikkaa ja paikallisen "aidon" kansanmusiikin syrjäytymistä musiikkijuhlilla kaupallisemman, modernimman ja kansainvälisemmän musiikin tieltä. Varsinkin jälkimmäinen teema on herättänyt ristiriitoja kansanmusiikin aitouden vaalijoiden ja soveltajien kesken koko festivaalihistorian ajan (ks. Ilmonen 1986). Kyseiset ideologiset ristiriidat liittyvät tyypillisesti muutoinkin musiikkifolklorismin kehitykseen (Kurkela 1989). Kurkelan (mt., 388) mukaan idealistinen kansanmusiikkikäsitelmä ja aitouden vaatimus ovat törmänneet vastakkain niiden pyrkimysten kanssa, jotka nojaavat moderniin massakulttuuriin ja kansanmusiikin viihteelliseen uudistamiseen. Soveltajat hyväksyvät aitouden

puolustajia helpommin sen, että kansanmusiikkifestivaali on osa nykyajan matkailuteollisuutta. Tämä merkitsee sitä, että he soveltavat perinnettä myös kansansuosion ja taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi. (Mt., 392.) Oman aineistoni perusteella on pääteltävissä, että soveltajien kulttuurikäsitys on nyt selvästi hallitsevassa asemassa. Lisäksi tämä ortodoksia varjelee tarkoin ja tehokkaasti kansanmusiikkitoiminnalle saavutettuja institutionaalisia ja taloudellisia rakenteita sekä myönteistä julkista tuotekuvaa. Kolmekymmentä vuotta kestäneen kansanmusiikin järjestelmien kehittämisen on jatkuttava; tässä prosessissa kulttuurinen vastarinta on kuin kärpänen norsun selässä.

Diskussio

Rosen (1995, 26) mukaan hyvinvointivaltio voidaan ymmärtää organisatorisen todellisuuden sijasta suhteellisen järjestelmällisenä politiikan ja hallinnon artikulaationa, filosofisena oppikokoelmana, käsityksinä sosiaalisista ja inhimillisistä realiteeteista, teorioina vallasta ja käsityksinä politiikasta ja oikeudesta. Nämä elementit konstituivat rationaliteetin, jolla on lukuisia ilmenemismuotoja. Näin tulkiten hyvinvointivaltion kriisi ja muuttuminen olisi ennen kaikkea murtuma tässä ajattelutavassa itsessään. Suomalaisen kulttuuripolitiikan osalta voidaankin todeta, että kulttuuribudjettien leikkauksista huolimatta mitään todella rakenteellista vallankumousta ei ole tapahtunut; esimerkiksi kulttuurilaitoksia ei ole yksityistetty eikä pääsymaksuja ole rajusti korotettu – ainakaan vielä. Mutta markkinadiskurssin vetovoima piilee juuri siinä, että se näyttää kykenevän muita puhetapoja tehokkaammin ja ajanmukaisemmin kokoamaan hyvinvoinnin vaihtoehdot ja ulottuvuudet käsitettäväksi ja vakuuttavaksi poliittiseksi ajattelutavaksi (Rose 1995, 37). Vetoaminen yksilöllisyyteen, vapaisiin valintoihin, hintaan ja kilpailuun on hallittua etäisyydenottoa vanhan hyvinvointivaltion huolenpitoretoriikkaan ja hallintomentaliteettiin.

Fairclough (1997, 50) toteaa, että nyky-yhteiskunnassa yleisöjä kohdellaan yhä enemmän kuluttajina ja kulttuurin tuottajilta odotetaan yhä enemmän viihteellistä otetta. Näiden kaupallisuuteen liittyvien piirteiden voidaan katsoa olevan osa kulutuskulttuurin normalisointia ja luonnollistamista. Omien tutkimusaineistojeni

valossa on todettava, että myös julkisessa ja virallisessa kulttuuripolitiikassa hyvinvointivaltiodiskurssin rinnalle on yhä näkyvämmiin tullut kaupallisuutta ja yrittäjämäisyyttä korostava markkinadiskurssi, joka ammentaa kulttuuriteollisesta näkökulmasta. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että hyvinvointivaltion ihanteet olisi lopullisesti haudattu, vaan ne ovat edelleenkin käyttökelpoisia vakuuttelumuotoja tietyillä sosiaalisilla kentillä ja tietyissä puhetilanteissa.

Bekkeä (1992, 24-25) soveltaen voi päätellä, että yhteiskunnallisen kilpailun lisääntyessä ja poliittisten päätösten asettuessa yhä kriittisempien ja vaihtoehtoja nostattavien keskustelujen kohteeksi kulttuuria ja taidetta hallinnoiville ja tekeville tahoille lankeaa entistäkin vaativampi tehtävä tuottaa sellaista julkista kulttuurin käytettävyyssargumentointia, joka takaa niiden hengissä säilymisen. Kaaoksen tai katastrofin välttäminen edellyttää tietoa ja tunnetta siitä, millaisin erilaisin kulttuuripoliittisin kielipelein kullakin sosiaalisella kentällä ja kussakin puhetilanteessa on tapana toimia. Tällaisissa manageriaalisissa selviytymisprosesseissa myös mahdollista valtavirran vastaisuutta pyritään vaientamaan tai sulauttamaan hallitseviin diskursseihin. Myös vastarinta itse saattaa muuntaa retorisia strategioitaan lähemmäksi hallitsevien diskurssien sisältöjä ja dynamiikkaa, jos se selviytymisen ja asemien parantamisen kannalta on tarkoituksenmukaista. Voisi olettaa, että esimerkiksi kokkolalaisten taiteilijoiden hallitseva hyvinvointivaltiodiskurssi on tänä päivänä lähempänä kaupungin poliittis-hallinnollisen orgaanin markkina- ja imagodiskurssia. Lieneekö tultu jo siihenkin, että Kaustisella kansanmusiikin aitouden ja epäkaupallisuuden puolustajat ovat "realiteettien edessä" taipuneet kohti "made in Kaustinen" -ideologiaa?

Tutkimukseni tarkoituksena on ollut lisätä ymmärrystä siitä, miten yksimielisiltä näyttävistä arvonmuodostuksista ja vakuuttelustrategioista, esimerkiksi markkinaretoriikasta huolimatta kulttuuripolitiikassa esiintyi 1990-luvun Suomessa piileviä ja usein julkisuudelta varjoon jääneitä ristiriitoja ja vaihtoehtoisia diskursseja. Refleksiivisen tutkimuksen luonteeseen ei voi kuulua hallitsevien diskurssien ja käytäntöjen hiljainenkaan vahvistaminen, vaan pikemminkin diskurssien moninaisuuden ja valtasuhteiden kirkastaminen.

Lähteet

Ahponen, P. (1991) Kulttuuripolitiikka ja sen representaatiot. Tutkimus ylevän maallistumisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 13. Joensuu.

Alasuutari, P. (1996) Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994. Vastapaino. Jyväskylä.

Bekke, H. (1992) Public Management in Transition. Teoksessa Managing Public Organizations. Lessons from Contemporary European Experience. Ed. by J. Kooiman & K. A. Eliassen. Sage Publications. London. S. 17-32.

Bourdieu, P. (1977) Outline of a Theory of Practise. Cambridge University Press. Cambridge.

Bourdieu, P. (1984) Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. Routledge & Kegan Paul. London.

Bourdieu, P. (1985) Sosiologian kysymyksiä. Vastapaino. Jyväskylä.

Bourdieu, P. (1992) The Practise of Reflexive Sociology (The Paris Workshop) Teoksessa An Invitation to Reflexive Sociology. Polity Press. Chicago. S. 217-260.

Bourdieu, P. (1998) Järjen käytännöllisyys. Vastapaino. Tampere.

Bourdieu, P. & Wacquant, L.J.D. (1992) The Purpose of Reflexive Sociology (The Chicago Workshop). Teoksessa An Invitation to Reflexive Sociology. Polity Press. Chicago. S. 61-215.

Cantell, T. (1993) Musiikkijuhlien yleisöt. Kaustinen, Kuhmo, Viitasaari. Taiteen keskustoimikunta. Helsinki.

Fairclough, N. (1997) Tehtävänasettelu diskurssianalyysille. Julkisuus jutustelee ja viihdyttää entistä enemmän. Tiedostustutkimus nro 1, 44-56.

Gadamer, H-G. (1972) *Wahrheit und Methode*. 4. Auflage. Tübingen.

Greimas, A. J. (1980/1966) *Strukturaalista semantiikkaa*. Gaudeamus. Tampere.

Heiskanen, I. (1994) Kulttuuripolitiikan pitkät linjat. Kansallisen kulttuurin prototyypistä hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan kautta kohti uutta – kenties monikansallista kulttuuria. *Hyvinvointikatsaus* nro 2, 6-9.

Ilmonen, K. (1986) *Pelimannikulttuuri ja moderni maaseutuyhteisö*. Chydenius-Instituutin julkaisuja nro 18. Kokkola.

Ilmonen, K. (1992) *Kulttuuripalvelujen käyttö ja kulttuuriarvostukset*. Jyväskylän yliopiston Chydenius-Instituutin tutkimuksia nro 5. Kokkola.

Ilmonen, K. (1994a) *Kulttuurin strategiat. Tutkimus keskipohjalaisten kulttuuriarvostuksista*. Jyväskylän yliopiston Chydenius-Instituutin julkaisuja nro 1. Kokkola.

Ilmonen, K. (1994b) *Taide ja hyvä kaupunki. Taiteilijatulintoja*. Jyväskylän yliopiston Chydenius-Instituutin julkaisuja nro 4. Kokkola.

Ilmonen, K. (1997) *Kulttuuripolitiikan provinsiaaliset kamppailut*. Teoksessa *Pieni juhla* – Juhlateos suomalaiselle kulttuurille ja luovuudelle. Otava. Keuruu. S. 407-419.

Ilmonen, K. (1998a) *Kulttuuri alueen käyttövarana. Kulttuuripolitiikan hallitsevat ja marginaaliset diskurssit Keski-Pohjanmaalla*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 32.

Ilmonen, K. (1998b) *Kulturens nyttodimensioner och verksamhetsförutsättningar i dominerande och marginella diskurser*. *Nordisk kulturpolitisk tidskrift* nr 1, 85-101.

Ilmonen, K. (2001) *Rahat tai henki! Kulttuuria koskevat ristiriitaiset hyötydiskurssit 1990-luvulla*. Teoksessa *Perinnettä vai bisnestä? Kulttuurin paikalliset ulottuvuudet*.

Toim. S. Riukulehto. Atena. Jyväskylä. S. 222-231.

Ilmonen, K., Kaipainen, J. & Tohmo, T. (1995) Kunta ja musiikkijuhlat. Kunnallisalan kehittämissäätö. Jyväskylä.

Immonen, K. (1986) Miten teksti merkitsee? Gadamerilaisia kommentteja tulkinnan ongelmaan. Tiedotustutkimus nro 1, 20-27.

Jokinen, A. & Juhila, K. (1996) Merkitykset ja vuorovaikutus: poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A. Tampere.

Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino. Tampere.

Kaipainen, J. (1999) Kulttuurin taloudelliset vaikutukset. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Kangas, A. (1988) Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 63. Jyväskylä.

Kangas, A. (1999) Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Teoksessa Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Toim. A. Kangas & J.Virkki. SoPhi. Jyväskylän yliopisto. S. 156-178.

Khakee, A. (1999) Kollaboratiivisen valtion haasteet. Näkökulma kulttuurin taloustieteen tutkimukseen. Teoksessa Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Toim. A. Kangas & J.Virkki. SoPhi. Jyväskylän yliopisto. S. 90-105.

Koski, J. T. (1995) Horisonttiensulautumisia. Keskustelua Hans-Georg Gadamerin kanssa hermeneutiikasta, kasvamisesta, tietämisestä ja kasvatustieteestä. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia nro 149. Helsinki.

Kotro, T. (1999) Kulttuuri paketissa. Teoksessa Kulttuuriteollisuus. Toim. H. Koivunen & T. Kotro. Edita. Helsinki. S. 219-233.

Kupoli (1992) Kulttuuripolitiikan linjat. Komiteanmietintö nro 36. VAPK. Helsinki.

Kurkela, V. (1989) Musiikkifolklorismi & järjestökulttuuri. Kansanmusiikin ideologinen ja taiteellinen hyödyntäminen suomalaisissa musiikki- ja nuorisjärjestöissä. Suomen etnomusikologisen seuran julkaisuja 3. Jyväskylä.

Kusch, M. (1985) Gadamerin avulla Gadameria vastaan. Filosofinen hermeneutiikka traditionalismin ja humanismin välillä. Ajatus vol 42, 153-170.

Kusch, M. (1986) Ymmärtämisen haaste. Pohjoinen. Oulu.

Kusch, M. (1988) Gadamerin hermeneutiikka ja käsitys universaalikielestä. Teoksessa Kieli ja maailma. Toim. M. Kusch & J. Hintikka. Pohjoinen. Oulu. S. 94-122.

Luttinen, J. (1997) Fragmentoituva kulttuuripolitiikka. Paikallisen kulttuuripolitiikan tulkintakehykset Ylä-Savossa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 126. Jyväskylä.

Niskanen, M., Pirinen, M. & Kotro, T. (1998) Luotaus kulttuuriteollisuuteen. Opetusministeriön työryhmien muistioita nro 16. Helsinki.

Onsér-Franzén, J. (1992) Kulturernas kamp. En etnologisk undersökning om kommunala politiker, deras syn på kultur och utformning av praktisk kulturpolitik i en svensk medelstor kommun 1978-1985. Etnologiska föreningen i Västsverige. Göteborg.

Onsér-Franzén, J. (1994) Offentlig kulturpolitik – för vem och varför ...? Teoksessa Förnyelse och kontinuitet – om konst och kultur i framtiden. Statens offentliga utredningar nr 9. Kulturdepartementet. Stockholm. S. 121-133.

Onsér-Franzén, J. (1996) Kulturens Giganter. En studie om fenomenen bokmässan och filmfestivalen i Göteborg. Göteborg.

Perelman, C. (1982/1977) *The Realm of Rhetoric*. University of Notre Dame Press. Indiana.

Pulkinen, M. (1999) *Kulttuuri työllistäjänä*. Opetusministeriön työryhmien muistioita nro 4. Helsinki.

Rose, N. (1995) *Eriarvoisuus ja valta hyvinvointivaltion jälkeen*. Teoksessa *Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta*. Toim. R. Eräsaari & K. Rahkonen. Gaudeamus. Tampere. S. 19-56.

Suomen kulttuuripolitiikka – Eurooppalaisen asiantuntijaryhmän raportti, laatinut Jacques Renard (1996) *Kansallisen kulttuuripolitiikan eurooppalainen arviointiohjelma*. Euroopan neuvosto. Kulttuuriyhteistyön neuvosto.

Suoninen, E. (1997) *Miten tutkia moniäänistä ihmistä? Diskurssianalyttisen tutkimusotteen kehittäminen*. Tampereen yliopisto.

Uusitalo, L. (1993) *Kulttuuri identiteetin tuottajana*. *Kulttuurin tuotanto – kilpailutaloutta vai yhteistoimintaa*. *Kulttuuritutkimus* nro 4, 19-24.

Uusitalo, L. (1999) *Kulttuurin markkinat*. Teoksessa *Kulttuuriteollisuus*. Toim. H. Koivunen & T. Kotro. Edita. Helsinki. S. 131-144.

1 Tutkimusprojektit raporttijulkaisuina ovat: 1) *Kulttuuripalvelujen käyttö ja kulttuuriarvostukset* (1992) ja *Kulttuurin strategiat - Tutkimus keskipohjalaisten kulttuuriarvostuksista* (1994a), 2) *Taide ja hyvä kaupunki - Taiteilijatulokintoja* (1994b) sekä 3) *Kunta ja musiikkijuhlat* (1995)

[Paluu](#)

Lähdeviite: Ilmonen Kari (2001) Hyvinvointivaltiollisesta kulttuuriteolliseen näkökulmaan - ilman ristiriitoja? Kokkola : Jyväskylän yliopisto, Chydenius-Instituutti. ChyNetti nro 9. Saatavissa: <http://www.chydenius.fi/julkaisut/chynetti/artikkelit/chynetti09.html>.

Päivitetty 19.06.2002

